

Symbolic Violence in *The Wealth and Poverty of Nations*

Rahman Hariri^{1*} | Najaf Sheikhsaraei ²

1. Corresponding Author, Assistant Professor of Political Science Department, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: r.hariri@razi.ac.ir
2. PhD in Political Sociology, Tehran University, Tehran, Iran. E-mail: Sheikhsaraei@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 26 April 2024
Received in revised form:
18 June 2024
Accepted: 19 June 2024

Keywords:
Wealth and Poverty of Nations,
David Landes,
Culture,
Symbolic Violence,
Political Economy.

ABSTRACT

David Landes's work *The wealth and poverty of nations* is one of the most important texts in political economy studies. In this study, he has explored this issue that why in today's world some countries are rich and others are still in poverty and how to bridge that gap. In this article, with using of “symbolic violence”, a sociological concept belong to Pierre Bourdieu, a critical reading of this work has been done. In this kind of violence that is applied softly and indirectly through cultural mechanisms and educational system, the language, meanings and symbolic order of individuals at the head of power are imposed on the rest of society. This article claims that, *the Wealth and Poverty of Nations* as an educational work, exposes its non-western readers to symbolic violence. Because it speaks with bourgeoisie language and seeks to impose capitalist countries' habitus on other countries. Therefore, the purpose of this article is to reveal this violence.

Cite this article: Hariri, R., Sheikhsaraei, N. (2024). Symbolic violence in the book *Wealth and Poverty of Nations*, Theory-Building And Innovation Driven Discussion Panels In Humanities, 1 (1), 157-175.



© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/TBIH.2024.10539.1009

Extended Abstract

Introduction:

The Wealth and Poverty of Nations by David S. Landes remains an influential text in political economy and historical studies, addressing why certain nations are wealthy while others remain impoverished. This article offers a critical reading through the sociological lens of symbolic violence, a concept developed by Pierre Bourdieu. Symbolic violence operates subtly through societal norms, education, and media, allowing dominant cultural values to impose upon others without overt force. Here, Landes's work is scrutinized for implicit symbolic violence, hypothesizing that it subtly perpetuates a Eurocentric worldview and capitalist ideals. The study proposes that the book's portrayal of wealth and development contrasts favorable Western habits with non-Western shortcomings, thereby enacting symbolic violence on non-Western readers.

Materials and Methods:

Using an analytical-descriptive approach, this article examines *The Wealth and Poverty of Nations* to uncover implicit biases that constitute symbolic violence. Bourdieu's concepts of social space, field, habitus, and symbolic violence provide a foundation for this critique. Bourdieu's framework offers insight into how culture and educational media maintain societal hierarchies. This theoretical underpinning allows for a thorough analysis of how Landes's book exemplifies symbolic violence by portraying Western cultural norms as superior, subtly marginalizing non-Western societies. Landes's assumptions are also compared with contrasting development theories, particularly those incorporating geographical and cultural critiques.

Results and Discussion:

The article reveals that Landes's arguments align with a Eurocentric cultural hypothesis, suggesting Western countries' prosperity results from 'good' habits and qualities, while non-Western societies remain disadvantaged due to 'inappropriate' cultural tendencies. Landes attributes the West's success to a combination of favorable geography, work ethic, technological ingenuity, and cultural values. In contrast, he attributes non-Western poverty to geographical and cultural limitations, with the implicit recommendation that non-Western societies should emulate Western practices to achieve development.

1. **Geography and Cultural Hypotheses:** Landes claims the temperate climates of Europe were instrumental to its development, supporting larger livestock and healthier populations, which enabled industrial growth. Non-temperate climates, particularly in Africa and South Asia, are portrayed as intrinsically challenging for industrial progress. This geographical determinism subtly implies that non-Western nations are naturally disadvantaged, reinforcing an implicit hierarchy of civilizations.
2. **Symbolic Violence Through Cultural Assumptions:** The book reflects symbolic violence by implying that non-Western readers should internalize Western norms as the

ideal path to progress. It positions Western culture as the legitimate framework for development, imposing its symbolic order on other societies. By emphasizing that non-European cultures lack the 'right' habits, Landes suggests a hierarchy where Western values must be adopted for advancement. This marginalizes the unique cultural practices of non-Western societies and dismisses historical contexts, such as colonial exploitation, that shaped global wealth disparities.

3. **Neglecting the Role of Imperialism:** Landes's analysis notably downplays the impacts of colonialism and imperialism on non-Western poverty. Contrary to perspectives linking European wealth to colonial extraction, Landes defends imperialism as benign, even beneficial, arguing that former colonies' post-independence failures reflect internal cultural inadequacies rather than colonial legacies. By excluding exploitative aspects of imperialism, Landes's narrative subtly validates European domination and minimizes historical injustices.
4. **Education as a Form of Symbolic Violence:** Bourdieu's concept of education as a medium of symbolic violence resonates with Landes's prescriptions for development, wherein non-Western societies are encouraged to adopt Western standards and abandon indigenous customs. Such educational influence validates Western superiority, rendering non-Western societies subordinate and in need of guidance. This form of symbolic violence compels non-Western readers to perceive their cultures as deficient, internalizing Western norms as universal standards of success.
5. **Contrasting Development Theories:** The article briefly reviews counterarguments from development theorists like Acemoglu and Robinson, who emphasize political institutions over culture as determinants of economic disparity. This institutional hypothesis challenges Landes's Eurocentric views, suggesting that inclusive institutions, rather than geographical or cultural determinism, better explain economic success. By not addressing such perspectives adequately, Landes's work remains one-sided and reinforces symbolic violence by implicitly excluding non-Western viewpoints from legitimate discourse on development.

Conclusion:

This article demonstrates how *The Wealth and Poverty of Nations* reflects symbolic violence through a Eurocentric narrative, subtly enforcing Western cultural norms and economic practices as superior models for non-Western societies. By positioning Western values as universally applicable, the book marginalizes alternative cultural frameworks, thereby exerting symbolic violence upon non-Western readers. This critique invites scholars to re-evaluate development narratives that, while ostensibly educational, may perpetuate underlying biases and power dynamics. Acknowledging and addressing symbolic violence in economic discourse is essential for more inclusive and equitable analyses of global wealth disparities.

خشونت نمادین در کتاب ثروت و فقر ملل

رحمان حریری^{۱*} | نجف شیخ سرایی^۲

۱. نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: r.hariri@razi.ac.ir

۲. دکتری جامعه شناسی سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: Sheikhsaraei@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۲/۰۷ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۳/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۳۰ واژه‌های کلیدی: ثروت و فقر ملل، دیوید لندز، فرهنگ، خشونت نمادین، اقتصاد سیاسی.	کتاب <i>ثروت و فقر ملل</i>، اثر دیوید اس لندز، از متون مرجع و بسیار مهم در زمینه مطالعات تاریخ اقتصاد سیاسی جهان به شمار می‌رود. لندز در این کتاب به بررسی این مساله پرداخته است که چرا در دنیای کنونی، برخی کشورها چنین ثروتمند هستند و برخی دیگر هنوز در فقر به سر می‌برند و چگونه می‌توان این شکاف را از میان برداشت. بر این اساس، در مقاله حاضر با استفاده از مفهوم جامعه‌شناسانه خشونت نمادین پی‌یر بوردیو، خوانشی انتقادی از این اثر صورت گرفته است. در این نوع خشونت که به صورت ملایم و غیرمستقیم از طریق مکانیسم‌های فرهنگی و نظام آموزشی اعمال می‌شود، زبان، معانی و نظام نمادین افراد در راس قدرت، بر بقیه مردم جامعه (با همدستی خود آن‌ها) تحمیل می‌شود. مساله اصلی این مقاله این است که آیا می‌توان در اثر فوق به مثابه رسانه آموزشی، خشونت نمادین یافت؟ ادعای این مقاله این است که <i>ثروت و فقر ملل</i> به عنوان اثری آموزشی، خوانندگان غیر غربی خود را در معرض خشونت نمادین قرار می‌دهد، چرا که به زبان بورژوازی سخن می‌گوید و به دنبال تحمیل عادت‌واره‌های کشورهای سرمایه‌داری بر سایر کشورهاست. بنابراین هدف این مقاله آشکار ساختن این خشونت است که برای خوانندگان عادی قابل رویت نیست. کاستی این نظریه نادیده گرفتن نقش امپریالیسم در توسعه اروپا و نیز نقش فرهنگ غیر اروپایی در توسعه است.

استناد: حریری، رحمان؛ شیخ‌سرایی، نجف (۱۴۰۳). خشونت نمادین در کتاب *ثروت و فقر ملل*. کرسی‌های نظریه‌پردازی و نوآوری در

علوم انسانی، ۱ (۱)، ۱۵۷-۱۷۵.

ناشر: دانشگاه رازی



© نویسنده گان.

DOI: 10.22126/TBIH.2024.10539.1009

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

با آغاز انقلاب صنعتی، شکاف عظیمی میان کشورها به لحاظ ثروت به وجود آمد. یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های اقتصاددانان، حداقل از زمان ادام اسمیت، آن بوده است که توضیح دهند چرا غرب توانست از دیگر مناطق جهان پیشی گیرد؛ غرب نه تنها اولین منطقه‌ای بود که صنعتی شد، بلکه طی دوپست سال گذشته موقعیت برتر خود را نسبت به سایر مناطق جهان حفظ کرد. تاکنون پاسخ‌های مفصل ولی متفاوتی به این دغدغه داده شده است. دانشمندان اقتصاد سیاسی برای توضیح توسعه و عدم توسعه کشورها به چهار فرضیه جغرافیا، فرهنگ، نهادها و جهل نخبگان، گاه به صورت تک عاملی، و گاه به صورت ترکیبی از آن‌ها، توسل جسته‌اند. بر این اساس، ادعای پژوهش حاضر این است که در آثاری که توسط تاریخ‌دانان مهم غربی در زمینه توسعه نگاشته می‌شود، خشونت نمادینی نهفته است که خوانندگان غیرغربی این آثار در معرض آن قرار می‌گیرند. این مفهوم که توسط پی‌یر بوردیو^۱، جامعه‌شناس فرانسوی ابداع شد، به فرایند طبقه‌بندی، سلسله مراتب و سلطه در جامعه معطوف است، صورت ملایمی از خشونت است که با همدستی خود عامل اجتماعی بر او اعمال می‌شود و طی آن یک قدرت خودسر خواست فرهنگی خود را مشروعیت بخشیده و تحمیل می‌کند. در این راستا، یکی از مهم‌ترین آثار موجود در زمینه توسعه، یعنی «ثروت و فقر ملل» تالیف دیوید لندز^۲ انتخاب شده است تا با بررسی آن بتوان مدعای این مقاله را به آزمون گذاشت. این پژوهش با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی، به دنبال بررسی انتقادی کارکرد موضوع مورد مطالعه خود است. این کتاب انتخاب شده است، زیرا به قول برخی در حال حاضر بیش از هر کتاب دیگری به عنوان نمونه‌ای از تاریخ اروپامحور مورد بحث است.

۱-۲. ضرورت، اهمیت و هدف

متونی که توسط اندیشمندان حوزه توسعه نگاشته می‌شوند، به عنوان یک رسانه آموزشی در یک فرایند خودسرانه طبقه‌بندی، عادات و رفتار جوامع غربی را در جایگاه بالا و عادات و رفتار جوامع غیرغربی را در جایگاه پایینی تعریف می‌کنند و از آن‌ها می‌خواهند که برای نیل به توسعه فرهنگ خود را وانهاده و از غربی‌ها یاد بگیرند و از این طریق خشونت را بر آن جوامع اعمال می‌کنند که بر همگان عیان

1. Pierre Bourdieu

2. David s Landes

نیست. در این چارچوب می‌توان گفت که «ثروت و فقر ملل»، به عنوان اثری آموزشی و کالایی فرهنگی، در میدان توسعه، فرهنگ اروپایی را مشروع و فرهنگ غیراروپاییان را غیرمشروع جلوه می‌دهد. ضرورت این پژوهش آشکارسازی این خشونت نمادین است. اهمیت مقاله در این است که کارکرد پنهان این کتاب به عنوان یک اثر آموزشی را برای مخاطبان آشکار می‌سازد، چراکه لندز در این کتاب، در پاسخ به این پرسش که چرا برخی کشورها ثروتمندند و برخی دیگر فقیر، این ایده را دنبال می‌کند که موفقیت کشورهای اروپایی در کسب سرمایه اقتصادی معلول عادت‌واره‌های خوب و فقر دیگر کشورها معلول عادت‌واره‌های بد آنهاست. فقرا تا زمانی که عادت‌واره‌های خود را تغییر ندهند و در مقابل هر آنچه از غرب می‌آید مقاومت کنند، از فقر رهایی نخواهند یافت؛ آنها باید یادگیرنده‌های خوبی باشند. هدف مقاله نشان دادن کاستی نظریات مطرح شده در این کتاب و در نتیجه خودسرانه بودن مدعیات آن برای خوانندگان است.

۱-۳. پرسش‌های پژوهش

پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که آیا می‌توان در کتاب ثروت و فقر ملل به عنوان یکی از مهم‌ترین آثار توسعه خشونت نمادین یافت؟ پرسش فرعی پژوهش این است که کارکرد این اثر به عنوان یک کالای فرهنگی در رابطه با خوانندگان غیرغربی چیست؟

۱-۴. پیشینه پژوهش

در خصوص موضوع پژوهش حاضر منابع زیادی وجود ندارد، با اینحال به دو منبع مهم می‌توان اشاره کرد: نخست کتاب چرا کشورها شکست می‌خورند (۱۳۹۵) اثر جیمز رابینسون و عجم اوغلو است که در این اثر نویسندگان با ارائه خلاف واقع‌هایی جهت رد فرضیه دیوید لندز، نظریه مختار خود را در خصوص توضیح تفاوت کشورها در قدرت و ثروت ارائه می‌دهند. منبع دوم کتاب هشت تاریخدان اروپامحور اثر جیمز بلاوت است (۱۳۸۹) که در این اثر بلاوت، ادعاهای لندز در خصوص برتری جغرافیایی و فرهنگی اروپا نسبت به سایر نقاط را نشان می‌دهد. نارسایی نظر لندز در این دو اثر به خوبی نشان داده شده است. تفاوت این پژوهش با دو اثر حاضر در مقوله کارکردهاست و نویسندگان به دنبال نشان دادن تمایزبخشی فرهنگی و اعمال سلطه‌ای هستند که از طریق مطالعه این نوع کتب به صورت پنهان اعمال می‌شود.

۱-۵. روش پژوهش و چارچوب نظری

متکفران چپ همواره رویکرد انتقادی نسبت به علوم اجتماعی غربی داشته‌اند. پی‌یر بوردیو یکی از این متفکران است که نظریه وی برای این پژوهش انتخاب شده است. در این قسمت نظریه بوردیو برای درک مفهوم خشونت نمادین توضیح داده می‌شود.

محرک نظریه بوردیو، علاقه‌اش به از میان برداشتن ضدیت میان عینیت‌گرایی و ذهنیت‌گرایی است. بوردیو هم در مخالفت با ساختارگرایان، که بر ساختارهای عینی تأکید می‌کنند و عاملیت کنشگران را در ساخت اجتماعی نادیده می‌گیرند و هم در مخالفت با اگزیستانسیالیست‌ها، که بر نقش کنشگران در تبیین و بازنمود جهان اجتماعی تأکید می‌ورزند و به ساختارهای عینی بی‌اعتنا هستند، تلاش‌هایی را به منظور ترکیب عینیت و ذهنیت انجام می‌دهد (نقیب‌زاده، استوار، ۱۳۹۱). به بیان وی «از یک سوی ساختارهای عینی قرار می‌گیرند که مبنای صورت‌های ذهنی را تشکیل می‌دهند و الزام‌های ساختاری را که بر کنش‌های متقابل وارد می‌شوند تبیین می‌کنند؛ اما از سوی دیگر، اگر کسی خواسته باشد تلاش‌های روزانه فردی و جمعی را که در جهت تغییر و یا حفظ این ساختارها عمل می‌کنند بررسی کند، باید این صورت‌های ذهنی را در نظر گیرد» (ریترز، ۱۳۹۰: ۶۷۴). جان کلام کار بوردیو و کوشش او برای از میان برداشتن فاصله میان این دو، در مفاهیم میدان و عادت‌واره و رابطه دیالکتیکی آن‌ها نهفته است. در حالیکه عادت‌واره در اذهان کنشگران وجود دارد، میدان در بیرون از ذهن آن‌ها جای دارد (ریترز، ۱۳۹۰: ۶۷۸). این دو مفهوم در ذات خود رابطه‌گرا هستند. به این معنا که هر کدام در رابطه با دیگری است و فاقد استقلال وجودی است (جمشیدی‌ها و پرستش، ۱۳۸۶: ۸). با این حال، تلاش بوردیو برای غلبه بر دوگانه ساختار/ کنش‌گر توفیق چندانی نمی‌یابد و نظریه او بیشتر به ساختارگرایی تمایل پیدا می‌کند و در کنار آمدن با قضیه ذهنیت ناتوان است.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

۲-۱. فضای اجتماعی و میدان

مفاهیم فضای اجتماعی و میدان ابزارهایی هستند که جامعه‌شناسی بوردیو، برای تحلیل موقعیت گروه‌ها و روابط آن‌ها با یک‌دیگر بکار می‌گیرد. فضای اجتماعی نوعی فضای چندبعدی از موقعیت‌هایی است که در آن هر موقعیت در رابطه با یک نظام چندبعدی از مختصات تعریف می‌شود و در آن ارزش‌ها تناسب متغیری دارند: عاملان در این فضا، در بعد اول، بر اساس حجم کلی سرمایه^(۱) در اختیار و در بعد دوم، بر اساس ترکیب سرمایه‌شان- وزن نسبی مجموع فضاهای متفاوتی که در اختیار دارند- توزیع می‌شود (بون ویتز، ۱۳۹۱: ۶۷). بوردیو فضای اجتماعی را به سه طبقه تقسیم می‌کند:

در مکان نخست، طبقه فرادست قرار دارند که بر اساس اهمیت سرمایه‌ای که اعضای آن‌ها دارند مشخص می‌شوند. اعضای آن اغلب سرمایه‌های گوناگونی را انباشت می‌کنند. این طبقه از طریق تمایزگذاری هویت معینی را تأیید و بینش معینی از جهان اجتماعی را به دیگران تحمیل می‌کنند. این طبقه فرهنگ مشروع را تعریف می‌کند. در مکان دوم، خرده‌بورژوازی قرار می‌گیرد. اعضای این طبقه که حقوق‌بگیران، کارگران مستقل یا کارمندان را در بر می‌گیرد، موقعیتی میانی را در فضای اجتماعی اشغال می‌کنند. کردارها و بازنمایی‌هایی این طبقه با خواست آن برای ارتقای اجتماعی قابل تبیین است. به لحاظ فرهنگی، خرده‌بورژوازی عمیقاً وابسته به بورژوازی است. این طبقه از فرهنگ طبقه مسلط پیروی می‌کند. در پایین‌ترین فضای اجتماعی طبقات پایین قرار گرفته‌اند، و به واسطه فقدان نسبی هر نوع سرمایه‌ای تعریف می‌شوند. اعضای این طبقه محکوم به انتخاب اجباری هستند (بون ویتز، ۱۳۹۱: ۷۰-۷۳).

بورديو به این بینش کلی دربارهٔ جامعه، تحلیلی بر پایهٔ میدان‌های اجتماعی می‌افزاید. مبنای نظریهٔ میدان‌ها این است که جهان اجتماعی محل نوعی تمایز تدریجی است (بون ویتز، ۱۳۹۱: ۷۳) و مدرنیزاسیون فرایند تمایز رو به رشد این میدان‌ها از حالت وحدت اولیه در جوامع سنتی است به طوری که تکامل جوامع منجر به ظهور جهان‌ها، حوزه‌ها و میدان‌هایی می‌شود که تقسیم کار اجتماعی آن‌ها را به وجود آورده است: بورديو از میدان زیبایی‌شناختی، میدان قانون، میدان سیاست، میدان فرهنگ، میدان آموزش و میدان دین نام می‌برد. (لش، ۱۳۸۸: ۳۴۰). میدان در وهلهٔ اول، فضای ساختمندی از جایگاه‌هاست. میدان قدرتی است که تصمیمات مشخص خود را بر کسانی که وارد آن می‌شوند تحمیل می‌کند؛ کسی که می‌خواهد فردی موفق در زمینهٔ علمی شود چاره‌ای ندارد جز آنکه حداقلی از سرمایهٔ علمی مورد نیاز را کسب کرده و به آداب و رسوم و مقررات که به وسیلهٔ محیط علمی آن زمان و مکان اعمال می‌شود تن دهد. در وهلهٔ دوم میدان صحنهٔ کشاکشی است که کنشگران و نهادها از طریق آن در پی حفظ یا براندازی نظام موجود توزیع سرمایه هستند. میدان در این معنا کارزاری است که در آن شالوده‌های هویت و نظام سلسله‌مراتبی پیوسته مورد بحث و جدل قرار می‌گیرد (استونز، ۱۳۷۹: ۳۳۶). میدان مانند نوعی بازار رقابتی است که در آن، منابع گوناگون (انواع مختلف سرمایه‌ها) برای کسب سلطه به کار گرفته می‌شود. موقعیت عاملان اجتماعی در یک میدان به جایگاه آن‌ها در فضای اجتماعی بستگی دارد. از این رو هر میدانی دارای فرادستان و فرودستان خاص خود،

مبارزات خاص خود برای حفظ وضع موجود یا دگرگونی آن، سازوکارهای بازتولید خاص خود و ... است.

۲-۲. هایتوس^(۲)

عادت‌واره بر چگونگی کنش، احساس، تفکر و بودن ما تمرکز دارد. مشخص می‌کند که چگونه ما سرگذشت خود را به دوش می‌کشیم، چگونه این سرگذشت را با شرایط فعلی خود تطبیق می‌دهیم و چگونه تصمیم می‌گیریم به گونه‌ای خاص و نه به هر شکل دیگر عمل کنیم. ما درگیر روندی مداوم از ساختن سرگذشت خود هستیم، اما در وضعیتی نیستیم که همه چیز مطابق میل خودمان باشد (گرنفل، ۱۳۸۸: ۱۰۷-۱۰۸). عادت‌واره عامل پیوند بین فرد و اجتماع، عینیت و ذهنیت، ساختار و عاملیت است. عادت‌واره اجتماع و فرد را پیوند می‌دهد، زیرا تجربیات گوناگون زندگی فرد ممکن است در نوع خود منحصر به فرد باشند، اما از نظر ساختار با تجربیات افراد دیگری از همان طبقه اجتماعی، جنسیت، قوم، حرفه، ملیت، منطقه و ... مشترک هستند. مثلاً اعضای یک طبقه اجتماعی طبق تعریف از نظر ساختار، موقعیت‌های مشابهی در جامعه دارند و معمولاً رفتارهای مشابهی را از خود نشان می‌دهند. عادت‌واره با توضیح اینکه چگونه واقعیت‌های اجتماعی ملکه ذهن می‌شوند، مفهوم عینی و ذهنی را به ذهن ما وارد می‌سازد. عادت‌واره «ذهنیت اجتماعی شده» و «متجسد اجتماعی» است. به بیان دیگر ساختار ملکه ذهن شده و عینیت ذهنی شده است و معرف چگونگی ایفای نقش توسط فرد در جامعه است (گرنفل، ۱۳۸۸: ۱۰۹-۱۰۸). اعمال فرد حاصل تلاقی منش و خلق و خواها از یک سو و قیدوبندها، الزامات و فرصت‌های میدان اجتماعی از سوی دیگر است (جنکینز، ۱۳۸۵: ۱۲۶). عادت‌واره‌ای که افراد کسب می‌کنند، به فضای اجتماعی‌ای که در جامعه اشغال می‌کنند بستگی دارد، یعنی وابسته به میزان بهره‌مندی از انواع سرمایه است (استونز، ۱۳۷۹: ۳۳۵) بنابراین بر حسب سه فضای اجتماعی، عادت‌واره‌های طبقه فرداست، طبقه خرده بورژوا و طبقه پایین از یکدیگر متمایز می‌شوند. تلاش بورژوا برای تبیین تلاش طبقه مسلط برای تحمیل عادت‌واره خود به طبقات دیگر در میدان‌های اجتماعی مختلف، وی را به ابداع مفهوم خشونت نمادین رهنمون می‌شود.

۲-۳. خشونت نمادین

خشونت نمادین، به فرایند طبقه‌بندی، سلسله مراتب و سلطه در جامعه معطوف است. خشونت نمادین صورت ملایمی از خشونت است که با همدستی خود عامل اجتماعی بر او اعمال می‌شود (گرنفل، ۱۳۸۸: ۲۷۲). این نوع خشونت به گونه‌ای غیرمستقیم و بیشتر از طریق مکانیسم‌های فرهنگی اعمال

می‌شود. نظام آموزشی نهاد عمده‌ای است که از طریق آن خشونت نمادین در مورد انسان‌ها اعمال می‌شود. زبان، معانی و نظام نمادین افراد در راس قدرت، بر بقیه مردم جامعه تحمیل می‌شود. این نوع خشونت جایگاه افراد در راس قدرت را تحکیم می‌بخشد و عملکردهای واقعی آن‌ها را از چشم بقیه مردم پنهان می‌سازد (ریتزر، ۱۳۹۰: ۶۸۳). به باور بوردیو، هر نوع کنش تربیتی عملاً نوعی خشونت نمادین است، زیرا طی آن یک قدرت خودسر خواست فرهنگی خود را مشروعیت بخشیده و تحمیل می‌کند. یکی از اثرات نادیده مانده آموزش اجباری این است که در عمل موفق شده است که به طبقات فرودست به رسمیت‌شناسی دانش و کاردانی مشروع (مثل دانش‌های حقوقی، پزشکی، فنی، تفریحی یا هنری) را بقبولاند، که این امر خود منجر به بی‌ارزش شدن دانش و کاردانی‌ای می‌شود که در اختیار طبقات فرودست است (مثل حقوق عرفی، پزشکی سنتی، تکنیک‌های صنعت کاری، تفریح، هنر) (بون ویتز، ۱۳۹۱: ۱۳۵).

عدم شباهت میان فرهنگ رده‌های فرودست و رده‌های فرادست موجب نوعی «فرهنگ‌پذیری» خاص در میان اعضای طبقات فرودست می‌شود. دانش آموزانی که فرهنگشان از نهاد آموزشی فاصله دارد باید همه چیز را در آنجا بیاموزند، و برای موفقیت باید نوعی فرایند واقعی «فرهنگ‌زدایی» را پشت سر بگذارند. یکی از شواهد این امر تفاوت‌های زبانی است. زبان بورژوازی رابطه معینی با زبان برقرار می‌کند، و متضمن نوعی گرایش به انتزاع‌سازی یا صورت‌گرایی و روشنفکرگرایی است که همه این ویژگی‌ها بخشی از هنجارهای زبانی مدرسه هستند. بالعکس زبان طبقات مردمی، بر خلاف مقتضیات آموزشی، تمایل به عمده کردن موارد خاص دارد و به استدلال‌های ساختمان‌دووجه‌چندانی ندارد. از این رو به نظر می‌رسد که کسب فرهنگ آموزشی نمونه‌ای از خشونت نمادین است. در واقع چنان است که گویی اعضای طبقه فرودست باید یک زبان خارجی بیاموزند. برای تضمین بقا در نظام آموزشی نوعی فرایند فرهنگ‌زدایی واقعی، به مفهوم از دست دادن فرهنگ خاستگاهی، به آن‌ها تحمیل می‌شود (بون ویتز، ۱۳۹۱: ۱۳۷-۱۳۶). بدین ترتیب از نزد بوردیو، فرهنگ عرصه تضاد اجتماعی است، دقیقاً به این دلیل که طبقات مختلف بر سر اینکه کدام ارزش‌ها، معیارها، انتخاب‌ها و سبک‌های زندگی فرهنگی، معیار فرهنگی مشروع باشند با یکدیگر به جدال می‌پردازند (سیدمن، ۲۰۲).

تلاش طبقات مسلط برای تعریف هویت مشروع در میدان اجتماعی ظهور انواعی از هویت‌ها را منجر می‌شود:

۲-۴-۱. هویت مشروعیت‌بخش

این نوع هویت توسط نهادهای غالب جامعه ایجاد می‌شود تا سلطه آن‌ها را بر کنشگران اجتماعی گسترش دهد و عقلانی کند. هویت مشروعیت‌بخش جامعه مدنی ایجاد می‌کند؛ یعنی مجموعه‌ای از سازمان‌ها و نهادها و همچنین مجموعه‌ای از کنشگران اجتماعی سازمان یافته و ساختارمند، این مجموعه هویتی را بازتولید می‌کند؛

۲-۴-۲. هویت مقاومت

این هویت به دست کنشگرانی ایجاد می‌شود که در اوضاع و احوال یا شرایط قرار دارند که از طرف منطق سلطه بی‌ارزش دانسته می‌شود و یا داغ‌ننگ بر آن زده می‌شود. از همین‌روی سنگرهایی برای مقاومت و بقا بر مبنای اصول متفاوت و یا متضاد با اصول مورد حمایت نهادهای جامعه ساخته می‌شود؛

۲-۴-۳. هویت برنامه‌دار

این امکان وجود دارد که هویت مقاومت به هویت برنامه‌دار تبدیل شود. بدین معنا که هنگامی که کنشگران با استفاده از هرگونه مواد و مصالح فرهنگی قابل دسترسی هویت جدیدی می‌سازند که موقعیت آنان را در جامعه از نو تعریف می‌کند و به این ترتیب در پی تغییر شکل کل ساخت اجتماعی هستند، این نوع هویت تحقق می‌یابد (کاستلز، ۱۳۸۰: ۲۴-۲۶).

۲-۵. نظریه‌های توسعه

عجم اوغلو و رابینسون^۱ نظریه‌هایی که توسط متخصصان علوم اجتماعی برای توضیح خاستگاه‌های فقر و ثروت ارائه شده‌اند را ذیل سه فرضیه شناسایی کرده‌اند: ۱- فرضیه جغرافیا: بر اساس نظریه جغرافیا، شکاف بزرگ بین کشورهای ثروتمند و فقیر توسط تفاوت‌های جغرافیایی ایجاد می‌شود. بسیاری از کشورهای فقیر همانند کشورهای آفریقا، آمریکای مرکزی و آسیای جنوبی در حفاصل مناطق راس السرطان و راس الجدی هستند. در مقابل کشورهای ثروتمند به عرض‌های جغرافیایی معتدل نزدیک‌اند. ۲- فرضیه فرهنگ: دومین نظریه به شدت مقبول، فرضیه فرهنگ است که شکوفایی اقتصادی را به فرهنگ ربط می‌دهد. فرضیه فرهنگ حداقل از زمان ماکس وبر که معتقد بود اخلاق پروتستانی نقشی

کلیدی در تسهیل ظهور جامعه صنعتی مدرن در اروپای غربی ایفا کرده است، مطرح است. فرضیه فرهنگ صرفاً بر مذهب متکی نیست، بلکه بر انواع اعتقادات، ارزش‌ها و اخلاق نیز تأکید دارد. ۳- فرضیه جهل: نظریه جهل آخرین فرضیه عمومیت یافته در باب چرایی فقر برخی کشورها و ثروت بعضی دیگر است. بر این اساس، علت نابرابری جهانی این است که ملت‌ها یا حاکمان آنها نمی‌دانند چطور کشورهای فقیر را ثروتمند کنند. فرضیه جهل مفروض می‌دارد که کشورهای فقیر به این علت فقیرند که موارد شکست بازار در آن‌ها زیاد است و اقتصاددانان و سیاستگذاران آن‌ها نمی‌دانند چگونه از دست این شکست‌ها خلاص شوند. این دو اقتصاددان، با رد کارآمدی این فرضیات در توضیح ثروت و فقر ملت‌ها، فرضیه نهادها را ارائه می‌دهند. بر مبنای این فرضیه، سیاست سهم بسزایی در اقتصاد بر عهده دارد و نوع نهادهای سیاسی و اقتصادی حاکم بر کشورها (نهادهای فراگیر یا بهره‌کش)، مسیر ثروت یا فقر آن‌ها را تعیین می‌بخشد (عجم اوغلو، رایینسون، ۱۳۹۵: ۹۵-۷۶).

۲-۶. «ثروت و فقر ملل»

دیوید لندز (۱۹۲۴-۲۰۱۳) اقتصاددان آمریکایی و استاد تاریخ و اقتصاد در دانشگاه هاروارد و نویسنده کتاب «ثروت و فقر ملل؛ چرا بعضی‌ها چنان ثروتمندند و بعضی‌ها چنین فقیر» است. ثروت و فقر ملل که در سال ۱۹۹۸ به چاپ رسید، توجهات زیادی را به خود جلب کرد. ثروت و فقر ملل اثری است سترگ در زمینه اقتصاد سیاسی. لندز در این کتاب، با نابسنده دانستن تلاش‌های دیگران در پاسخ‌گویی به این پرسش قدیمی اما اساسی که «چرا برخی کشورها در دستیابی به قدرت و ثروت موفق عمل کرده‌اند و دیگران در این مسیر ناکام مانده‌اند؟» کوشش عظیمی را به کار می‌گیرد تا پاسخی قانع کننده برای آن بیابد. لندز به پیروی از اقتصاددانان کلاسیک، مالتوس، «علل و عوامل فقر و ثروت ملل را مهم‌ترین موضوع همه‌ی جستارها در زمینه اقتصاد سیاسی» می‌داند، زیرا شکاف عمیقی که فقیر و غنی را از لحاظ ثروت و سلامت در دو دنیای متضاد محبوس می‌سازد، بزرگ‌ترین چالش و تهدید دوران کنونی است؛ ثروت جاذبه‌ای مقاومت‌ناپذیر دارد و فقر مولد خشمی فراگیر. به باور وی این شکاف مستقیماً از انقلاب صنعتی ناشی می‌شود. انقلاب صنعتی بعضی کشورها را ثروتمند کرد و بعضی دیگر را نسبتاً فقیرتر. کشورهایی که به انقلاب صنعتی روی آوردند ثروتمند شده و کشورهایی که آن را نادیده گرفتند، گرفتار فقر شدند (لندز، ۱۳۸۴: ۲۱۰). لندز از شکاف بین غنا و فقر تحت عنوان «غرب» و «دیگری» یاد می‌کند و برای توضیح علل ثروتمند شدن «اروپاییان» و فقیر ماندن «دیگران»، بر دو عامل جغرافیا و فرهنگ تمرکز می‌کند (بلاوت ۱۳۸۹: ۲۷۵). لندز اگرچه کشورها را به لحاظ شرایط آغازین

توسعه برابر نمی‌داند، با این حال معتقد است که در نهایت این فرهنگ ملت‌هاست که تفاوت‌ها را می‌سازد. زیرا که می‌توان تأثیرات طبیعت را به وسیله علم و تکنولوژی کاهش داد (Fukuyama, 2008).

۲-۶-۱. طبیعت: نخستین میدان تمایز

تمایز بین اروپا و سایر نقاط از همان آغاز کتاب در توضیح جغرافیا آغاز می‌شود. جغرافیایی که در آن اروپا برتری‌های بر دیگران دارد. لندز نخستین عامل شکاف کشورها را «طبیعت نابرابر» می‌داند که در ادامه نشان داده می‌شود. به نظر لندز «چنانچه نگاهی به نقشه جغرافیایی جهان بیفکنیم، ملاحظه خواهیم کرد که کشورهای ثروتمند (از نظر تولید و درآمد سرانه) در مناطق معتدل، بویژه در نیمکره شمالی جای دارند، و کشورهای فقیر در مناطق استوایی و نیمه استوایی... در سرتاسر این محدوده سطح زندگی پایین است و دوره عمر بسیار کوتاه...» (لندز، ۱۳۸۴: ۹). به نظر لندز، آب‌وهوای مناطق استوایی و نیمه استوایی موانعی برای رشد و توسعه ایجاد می‌کند: «سختی کار در مناطق گرمسیری باعث می‌شود، بهره‌وری نیروی کار در آن مناطق نسبت به سایر نقاط دنیا کمتر شود. در این مناطق انسان‌ها سعی می‌کنند برای فرار از گرما، کمتر فعالیت کنند و کارهای سخت را به دست دیگران (بردگان) انجام دهند. ساختار بدنی افرادی که در آب و هوای اروپا متولد شده باشند، تحمل انجام کارهای دشواری مانند بیل زدن زمین در زیر آفتاب سوزان را ندارد». «دیگر پیامد منفی و مصیبت‌بار گرما، کمک به تکثیر جانداران زیانمند برای انسان است... سراسر این مناطق عملاً لانه زنبور پر تکاپویی است که انواع جانوران ذره‌بینی در آن لول می‌زنند، و بیشتر آن‌ها نیز دشمن جان آدمیزادند. مردم این مناطق نه یک انگل بلکه چند انگل را در بدن خود میزبانی می‌کنند، و به همین دلیل بیش از آن دردمند و ناتوان‌اند که بتوانند به فعالیت‌های سنگین بپردازند و وضع و حال آن‌ها به طور مرتب بدتر و وخیم‌تر می‌شود» (لندز، ۱۳۸۴: ۱۱-۱۶). لندز آب را دیگر مسئله این مناطق می‌داند: «بارش باران در مناطق استوایی، نامنظم، پیش‌بینی‌ناپذیر و سیل‌آساست. در چنین آب‌وهوایی، سطوح پوشیده از جنگل‌های بارانی و گرمای بیش از حد، کشاورزی را ناممکن نموده و در نتیجه شهرها، برای تهیه مواد غذایی خود وابسته به مناطق دیگر می‌شوند» (لندز، ۱۳۸۴: ۲۱-۲۵). در واقع، لندز مازاد غذا را برای شکل‌گیری شهرنشینی ضروری می‌داند. زیرا مازاد غذا، به برخی امکان می‌دهد، بجای پرداختن به کشاورزی، به فعالیت‌های غیر از کشاورزی روی بیاورند. لندز زندگی در مناطق بد آب و هوا را متزلزل، از نفس افتاده و بسیار خشونت‌آمیز توصیف می‌کند. در مقابل، محیط طبیعی اروپای غربی را دارای مزیت‌هایی می‌داند که

آن را برای توسعه مناسب می گرداند: «در اروپا زمستان، به قدر کافی سرد می شود تا از رشد و تکثیر حشرات و آفت های بیماری زا جلوگیری کند و به قدر کافی ملایم هست که اروپاییان را قادر می کند تا تمام مدت سال به کشت و کار پردازند. همچنین بارش های اروپاییان از نوعی الگوی بارانی نسبتاً یکدست و منظم برخوردار بوده اند و به ندرت سیلاب به راه می انداخته اند» (لندز، ۱۳۸۴: ۲۷-۲۸). طبق استدلال لندز، «محیط جغرافیایی مساعد، امکان آن را برای اروپاییان فراهم آورد که سطوح وسیعی از زمین های خود را به همان حالت جنگلی یا به صورت آیش رها کنند و بدین ترتیب بدون آنکه محتاج به جست و جوی چراگاه های مناسب باشند به دام داری و دام پروری پردازند. دام ها و اسب های آنها بزرگ تر و نیرومندتر از دام ها و اسب های دیگر سرزمین ها بوده اند. اسب های اروپایی می توانستند زمین های رسی و سفت دشت های شمال را شخم بزنند و در عین حال محصولات کشاورزی تازه را به بازارهای شهری برسانند. و بعدها در میدان های جنگ حمل توپ ها را نیز عهده دار شوند. گله های بزرگ اروپایی، کود بیشتری تولید می کردند (نسبت به جوامع شرق آسیا که کود مورد استفاده آنها مدفوع انسانی بود). همین امر موجب کشاورزی عمقی تر و محصولات بیشتر در اروپا شد که خود به بهبود تغذیه کمک کرد. در نتیجه تغذیه سالم اروپاییان قوی تر شده و از سلامت و بهداشت بهتری برخوردار بودند و می توانستند بیشتر عمر کرده و بیشتر کار کنند. از آنجا که دام های بزرگ و اسب های قوی نیاز اروپاییان به نیروی کار و غذا را تامین می کردند، اروپاییان دیگر نیازی به زادوولد زیاد از حد نداشتند، بنابراین تجرد، ازدواج دیر هنگام و زایش های با فاصله زمانی را برگزیدند. در مقابل در چین و هند، حاصل خیزی زمین های کشاورزی، تعمیر و مرمت ویرانی های ناشی از سیلاب و تسطیح مجدد زمین ها، نیاز به نیروی کار را بالا می برد. و در نتیجه ازدواج های زودهنگام و زایش های بی-حد و حصر راهی برای تامین این نیروی کار بود. و منجر به افزایش شدید جمعیت می شد. جمعیتی که خود محتاج به غذا بود... چینی ها برای تامین مواد غذایی این جمعیت ناچار بودند زمین های زیادی را تبدیل به اراضی کشاورزی نمایند. بنابراین جایی برای دامپروری، البته به استثنای حیواناتی که برای شخم زدن، بارکشی و سوار نظام ضرورت داشت، باقی نمی ماند. در نتیجه، خوراک چینی ها چندان بهره ای از پروتئین حیوانی و فرآورده های شیری نداشت. از طرف دیگر کار کردن در شالیزارهای پر آب و سروکار داشتن با کودهای حیوانی و انسانی عملاً به معنای همزیستی با انگل های بیماری زا بود که به نوبه خود قدرت تولیدی نیروی انسانی شاغل را به تحلیل می برد» (لندز، ۱۳۸۴: ۲۹-۴۱). تحت

تاثیر این تمایز خواننده غیرغربی سرزمین خود را مساعد توسعه نمی‌یابد و خود را در موقعیت فروتری نسبت به اروپا می‌یابد.

۲-۶-۲. فرهنگ: دومین میدان تمایز

پس از توضیح تمایز جغرافیایی، در ادامه لندز به نظریه فرهنگ می‌پردازد. در اینجا نیز تمایز بین فرهنگ اروپایی مساعد تولید ثروت و ثروت و فرهنگ نامساعد دیگران دیده می‌شود. جالب‌ترین مساله در مورد ثروت و فقر ملت‌ها مباحث متفاوتی است که مولف برای توضیح و تبیین تفوق تاریخی و کنونی اروپا مطرح می‌کند. به عقیده لندز، برتری اروپاییان بر سایر جوامع از همان اواسط قرون وسطی آغاز شده بود: «اروپای دوره قرون وسطی پرتحرک‌ترین خطه در عرصه نوآوری تکنولوژیکی بود. طی سال‌های ۱۰۰۰ - ۱۵۰۰ م، اروپاییان نوعی انقلاب اقتصادی به وجود آوردند. این انقلاب بر افزایش تولید و کاربرد انرژی و فزونی گرفتن حاصل کار و فعالیت‌های انسان‌ها استوار بود. اروپاییان توانستند با به کارگیری گاوآهن چرخ‌دار آهنی، تبدیل شیوه کشت دوگانه به کشت سه‌گانه (کاشت زمستانی، کاشت بهاره، و یک سوم آیش) و با استفاده از نیروی مکانیکی آسیاب‌های بادی و آبی بر حجم محصولات خود بیافزایند» (لندز، ۱۳۸۴: ۵۸). لندز مجموعه‌ای از نوآوری‌های مهم مکانیکی این دوره، شامل چرخ آب، عینک، ساعت مکانیکی، چاپ و باروت را برمی‌شمارد و آنها را نوعی «انقلاب پیشاصنعتی» یا مقدمه‌ای برای ورود به انقلاب صنعتی می‌داند (لندز، ۱۳۸۴: ۶۳-۷۴). به نظر لندز این روحیه «اختراع پشت اختراع» یا در عبارتی بهتر روزمره شدن اختراعات در اروپا از برخی عوامل فرهنگی و نهادی صادر می‌شد: ۱- حرمت کار بدنی برای یهودیان و عیسویان که در بسیاری از عبارت‌های تورات متبلور شده است. ۲- تمایل به سلطه بر طبیعت در میان یهودیان و عیسویان. ۳- مفهوم خطی زمان در دیدگاه اروپاییان که باور به پیشرفت را باعث می‌شد. ۴- نهاد بازار که ضامن آزادی کسب و کار و داد و ستد و مشوق نوآوری بود (لندز، ۱۳۸۴: ۸۰).

لندز ضمن توضیح نوآوری تکنولوژی در اروپای قرون وسطی به عنوان مقدمه انقلاب صنعتی به تشریح وضعیت سایر تمدن‌ها در آن زمان - هند، چین، جوامع اسلامی - در زمینه دانش و تکنولوژی با هدف تبیین علل ناکامی آنها در گذار به یک انقلاب صنعتی می‌پردازد. لندز می‌پرسد که چرا در هند هیچ حرکتی برای جانشین ساختن نیروی انسانی به وسیله ماشین آلات به عمل نیامد؟ به نظر وی «هندی‌ها به ندرت در کارهایی که به وسیله عامل انسانی صورت می‌گرفت، به دنبال مکانیزاسیون یا ماشین آلات می‌رفتند. یکی از دلایل عمده این بی‌اعتنایی همگانی این بود که ظاهراً هیچ کس در اینجا

علاقه نداشت که به آسان کردن کارها بیانداشد. هم کارفرمایان و هم کارگران اشتغال به کارهای سخت را «قسمت» کارگر می‌دانستند و آن را می‌پذیرفتند» (لندز، ۱۳۸۴: ۲۸۱). «در چنین اوضاع و احوالی هیچ‌گونه حرکتی در جهت ماشین‌سازی در هند قابل تصور نبود. هرگونه جهشی از این نوع مستلزم انحراف از مهارت‌های دستی بود که از کودکی، به سبب هویت طبقاتی (کاست‌ها) و تقسیم کار بر حسب جنسیت و سن، در روح و جسم طبقات محکوم به کار جسمانی نقش می‌بست. نوآوری‌های صنعتی و فنی مستلزم تخیلات و تصوراتی خارج از تجربیات ذهنی و فرهنگی هند هم بود: در قرن هجدهم شالوده‌های تجربی لازم برای انقلاب صنعتی به هیچ وجه وجود نداشت. قرن‌ها بود که هیچ‌گونه پیشرفت علمی مشهودی در آن سرزمین رخ نداده بود» (لندز، ۱۴۸۴: ۲۸۵). حتی در قرن نوزدهم، کارگران هندی بخش راه آهن، «خاکبرداری‌های لازم را صرفاً با دست انجام می‌دادند؛ هندی‌ها عادت داشتند که بارهای سنگین را در سبیدی روی سر خود حمل کنند و به هیچ وجه مایل نبودند که این طرز کار را کنار بگذارند. کارگران هندی به جای حرکت دادن فرغون‌های انباشته از بار روی چرخ، آن‌ها را روی سر خود می‌گذاشتند و جابجا می‌کردند». لندز اینگونه مقاومت‌ها را بازتاب تمایل شدیدی می‌داند که نسبت به گسترش کار و ایجاد اشتغال مخصوصاً برای زنان و کودکان وجود داشته است، در حالی که آرزوی کارگران اروپایی این بود که با استفاده از ابزارها و وسایل کار بهتر بهره‌وری و آسایش بیشتری کسب کنند (لندز، ۱۳۸۴: ۲۸۵).

به نظر لندز، تنها دو تمدن اسلامی و چین به لحاظ تکنولوژیکی دستاوردهایی قابل قیاس با اروپا داشتند، اما هیچ یک از آن دو نتوانستند به انقلاب صنعتی دست یابند: «در دنیای اسلام که روزگاری (قرون ۷۵۰-۱۱۰۰) معلم اروپا بود و به لحاظ تکنولوژی از اروپا برتر بود، دانش اسلامی به نام بدعت و ارتداد مورد نفی و طرد متشرعان مذهبی قرار گرفت. از دیدگاه این متشرعان حقیقت به طور کامل آشکار و ابلاغ شده بود و دیگر نیازی به علم نبود. پیوستگی امور مذهبی و غیرمذهبی در اسلام (برخلاف مسیحیت)، باعث دشواری‌هایی برای مسائل علمی شد و چشمه‌های جوشان اختراع در سرزمین‌های اسلامی را خشکاند» (لندز، ۱۳۸۴: ۷۴-۷۵). لندز باور دارد که «بزرگ‌ترین اشتباه جوامع مسلمان خودداری از کاربرد صنعت چاپ بود که آن را وسیله بالقوه‌ای برای شیوع کفر و ارتداد می‌دانستند. هیچ چیزی به اندازه این اشتباه مسلمانان را از جریان اصلی دانش جهانی برکنار نداشت» (لندز، ۱۳۸۴: ۴۸۵).

با افول دنیای اسلام، تنها تمدنی که به لحاظ تکنولوژیکی می‌توانست از اروپا پیشی بگیرد، چین بود. در این زمینه چینی‌ها از دو شانس برخوردار بودند: نخست، با رشد و توسعه تکنولوژی بر پایه سنت‌های بومی و دوم، با یادگیری از علوم و تکنولوژی اروپاییانی که در قرن شانزدهم وارد چین شدند. اما در هر دو ناکام ماند: «تاریخ چین نشان دهنده نمونه‌های زیادی از متروک ماندن و پس روی-های تکنولوژیکی است» (لندز، ۱۳۸۴: ۷۶) و در شرایطی که تمام امکانات وقوع انقلاب صنعتی در چین وجود داشت، به دلایل فرهنگی و نهادی این اتفاق نیفتاد: ۱- به دلیل نبود بازار آزاد و حقوق نهادینه شده مالکیت، دولت چین همواره در موسسه‌های خصوصی مداخله می‌کرد- مصادره فعالیت‌های سودآور، منع بعضی فعالیت‌های دیگر، دستکاری در قیمت‌ها، دریافت رشوه و محدودیت‌های ثروت‌های خصوصی. یکی از آماج‌های مورد علاقه، بازرگانی دریایی بود که از دیدگاه ملکوت آسمانی (امپراطوری چین) عامل انحراف از اهداف امپراطوری، عامل تفرقه، منشا نابرابری درآمدها و بدتر از همه دعوت به خروج محسوب می‌شد. این موضوع در زمان سلسله مینگ (۱۶۴۴-۱۳۶۸)، هنگامی که دولت تصمیم گرفت هرگونه دادوستد با آن سوی دریاها را ممنوع سازد، به اوج خود رسید. ۲- ارزش‌های برتر جامعه: لندز روابط موجود بین زنان و مردان در جامعه چین را یکی از عوامل عمده واپس ماندگی آن جامعه می‌داند؛ محصور ماندن تقریباً کامل زنان در خانه مانع از آن می‌شد که، به عنوان مثال، از ماشین‌های نساجی به طرز مفیدی در کارخانه‌ها بهره‌برداری کنند. در این مورد، وضع چین به طرز فاحشی با وضع اروپا فرق داشت. در این تمدن، زنان آزادانه به فضای عمومی را می‌یافتند. ۳- توتالیتریسم. جامعه چینی همواره در بالاترین سطح تمامیت‌گرایی قرار داشته است. (لندز، ۱۳۸۴: ۷۷). اما شانس دوم نیز در اثر غرور و تکبر از دست رفت. «اعتقاد چینیان بر آن بود که در مرکز عالم زندگی می‌کنند، و پیرامون خود چیزی نمی‌دیدند جز موجوداتی از نژادهای پست‌تر...» (لندز، ۱۳۸۴: ۴۰۳). «این غرور فرهنگی مبالغه آمیز چین را مبدل به یادگیرنده بد اخلاقی کرده بود که در برابر هرگونه بهبود و پیشرفت سرسختی نشان می‌داد. به زعم آنان، هرگونه بهبود در راه و رسم موجود، عرف و عادت‌های جا افتاده را سست می‌کرد و باب نافرمانی را می‌گشود. در مورد دانش و اندیشه‌های وارداتی هم همین خطر احساس می‌شد» (لندز، ۱۳۸۴: ۴۰۴). «چین دوران سلطنت دودمان مینگ‌ها- که از برتری خود اطمینان داشت- در برابر تکنولوژی غربی به خود می‌لرزید، در حالی که می‌توانست آن را یاد بگیرد» (لندز، ۱۳۸۴: ۴۰۵). «آرا و اندیشه‌های چینیان بیگانه‌گریزی را آسان‌ترین کار

تشخیص دادند» (لندز، ۱۳۸۴: ۴۱۵). درست برخلاف اروپاییانی که زمانی که جریان علم از خارج به اروپا بود، تنشۀ یادگیری بودند و رمز موفقیت آنها نیز در همین بود (لندز، ۱۳۸۴: ۴۱۹).

۲-۶-۳. مزایای امپریالیسم

موضوع دیگر بحث لندز دربارهٔ امپریالیسم است که بیش از نیمی از کتاب ثروت و فقر ملل را در بر می گیرد. امپریالیسم که در نزد غیراروپاییان از آن به استعمار یاد می شود، یکی از محورهای مناقشات علمی است و برای غیراروپاییان یادآور دوران تلخی از استثمار و غارت است. آن ها ثروت اروپا را ناشی از انتقال منابع جوامع مستعمره به اروپا می دانند. اما لندز حقانیتی برای آن ها قائل نیست و از امپریالیسم دفاع می کند.

لندز امپریالیسم را نمود یکی از تمایلات عمیق انسانی می داند و در مخالفت با کسانی که معتقدند ثروت اروپاییان نتیجهٔ امپریالیسم آن ها بوده است، ادعا می کند که رشد و توسعه اروپایی ها به علت استعمار نبوده است؛ به عقیده وی، پس از جنگ جهانی دوم استقلال و آزادی سیاسی، برای کشورهایی که اسیر استعمار و بهره کشی بودند، نویدبخش رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی بود و در طرف مقابل کشورهای سرمایه داری که تا آن زمان [ظاهراً] به هزینه دیگران ثروتمند شده بودند، قاعدتاً در خطر فقر و انحطاط قرا می گرفتند. اما «در عالم واقع حتی پس از استعمار نیز کشورهای اروپایی بهتر از گذشته به رشد و توسعه خود ادامه دادند. و کشورهای آزاد شده نیز نه تنها به توسعه اقتصادی نرسیدند بلکه بیش از پیش در خطر فقر غلتیدند و با وجود آنکه استعمارگران اغلب پشت سر خود زیرساخت های قابل توجهی مانند جاده ها، بندرگاه ها، خط آهن و ساختمان های اداری و غیر اداری باقی می گذاشتند، این کشورها توان نگه داری از آنها را نداشتند» (لندز، ۱۳۸۴: ۵۲۱-۵۲۲). لندز با اشتباه تلقی کردن استعمارستیزی، کشورهای فقیر را نیازمند دانش و کالاهای کشورهای صنعتی می داند: «بیشتر کشورهایی که پس از جنگ جهانی دوم به وجود آمده اند، گذشته استعماری خود را زیاده از حد به یاد دارند و راه نادرست را در پیش گرفتند. نظام اقتصادی فرمانروایان سابق خود را نوعی کفر یا ناسزا می دانستند. نظام سرمایه داری را به صورت نوعی ناکارایی همراه با فساد و بیدادگری مورد حمله قرار دادند. اشتباهی از این بدتر وجود نداشت. برخی از این کشورها با قطع ارتباط مبادلات با کشورهای صنعتی موجبات تداوم فقیر شدن خود را فراهم کردند» (لندز، ۱۳۸۴: ۵۳۰). لندز با انتقاد از کسانی که مشکلات و علل عقب ماندگی کشورهای جهان سوم را ناشی از امپریالیسم می دانند، معتقد است که این علل را باید در فرهنگ حاکم بر خود این کشورها جست و جو کرد. برای مثال، «در کشورهای عربی،

فرمانروایان عرب، بجای کسب مشروعیت از طریق بهبود بخشیدن به شرایط زندگی مردم، به اعتبار پیروزی بر استعمار و صهیونیسم روزگار می‌گذرانند و حتی اگر فرایند صلح اعراب و اسرائیل با موفقیت روبرو شود، باز هم وضع و حال کنونی کشورهای عربی ادامه خواهد یافت». به نظر لندز فرهنگ حاکم بر کشورهای عربی ۱- به ایجاد یک نیروی انسانی آگاه و کاردان نمی‌انجامد ۲- به تکنیک‌ها و اندیشه‌های تازه‌ای که از سوی دشمن (غرب مسیحی) می‌آید بدبین است و آن‌ها را بدعت و فریب می‌شمارد ۳- احترامی به اینگونه دانش‌ها قایل نیست، حتی اگر اعضای این جوامع این دانش‌ها را در داخل کشورشان فرا گرفته باشند یا با تحصیل در خارج به دست آورده باشند ۴- نرخ بالای بیسوادی بویژه در میان زنان که نشان از جامعه‌ای دارد که آن‌ها را در موضعی پست‌تر نسبت به مردان قرار می‌دهد (لندز، ۱۳۸۴: ۴۹۵). کتاب لندز پس از توضیح تمایزات فرهنگی اروپا و غیراروپا، اماده صدور دستورالعمل‌هایی برای غیراروپاییان می‌شود که در ادامه آن را می‌آوریم.

۲-۴. فراخوان لندز

به نظر لندز اگر قرار باشد چیزی از تاریخ توسعه اقتصادی بیاموزیم، به طور مسلم این نکته است که فرهنگ تفاوت‌های زیادی به وجود می‌آورد (لندز، ۱۳۸۴: ۶۲۶). لندز برای غلبه بر شکاف بین فقیر و غنی، به کشورهای صنعتی و ثروتمند، توصیه می‌کند که به طور مستمر، خود را در برابر کشورهای فقیر مانده متعهد بدانند، و به آن‌ها کمک کنند، اما مهم‌ترین توصیه او به خود فقر است: «درباره فقیران، تاریخ به ما می‌گوید که موفقیت‌آمیزترین درمان‌ها برای فقر زدایی همیشه از داخل فرا می‌رسد. آنچه اهمیت دارد کار است، کار و تلاش، شرافتمندی، بردباری، پشتکار و سرسختی... ما باید نوعی امیدواری توأم با شکاکیت در خویشتن بیورانیم، از جزمیات پرهیزیم، خوب گوش کنیم و خوب بنگریم، بکوشیم تا هدف‌های خود را مشخص و معین سازیم و وسیله دستیابی به هدف را بهتر انتخاب کنیم (لندز، ۱۳۸۴: ۶۳۶-۶۳۵).

به طور خلاصه فرضیه جغرافیامحور و فرهنگ‌محور لندز ضمن نادیده گرفتن نقش استعمار بین سال‌های ۱۵۰۰ تا ۱۸۰۰ میلادی به عنوان علت اصلی پیشرفت اروپا و عقب‌ماندگی سایرین، در توضیح رشد و توسعه کشورهای جغرافیای شرق آسیا کارایی ندارد. همانطور که هانتیگتون نشان داده است، امروزه با رشد و توسعه شرق آسیا و هند، محققانی که تحت تاثیر وبر علت عقب‌ماندگی دیروز این کشورها را در فرهنگ آن‌ها جست‌وجو می‌کردند، امروز به دنبال توضیح آن عناصری در این فرهنگ‌ها هستند که چنین رشد و توسعه‌ای را ممکن کرده است. نتیجه اینکه امروز فرضیه فرهنگ

اهمیت خود را از دست داده است. این گزاره درباره کشورهای اسلامی نیز می‌تواند صادق باشد (هانتینگتون، ۱۳۸۷: ۱۴۱-۱۴۳).

۳. نتیجه‌گیری

بوردیو از رهگذر مفهوم سلطه بر جامعه می‌نگرد و وظیفه جامعه‌شناسی خود را عینیت‌بخشی به این روابط سلطه و هم‌زمان برملا کردن سازوکارهای آن می‌داند، تا از آن طریق ابزارهایی فکری و عملی در اختیار فرودستان قرار دهد تا به کمک آن‌ها بتوانند مشروعیت سلطه را به چالش بشکنند. بر این اساس پژوهش حاضر، با این ادعا که آثاری که در این زمینه توسعه توسط تاریخ‌دانان غربی به رشته تحریر در می‌آید، حاوی خشونت نمادین است، اثر پرنفوذ و مرجع «ثروت و فقر ملل: چرا بعضی‌ها چنان ثروتمندند و بعضی‌ها چنان فقیر» را به عنوان اثری آموزشی و کالایی فرهنگی مورد بررسی قرار داد. این اثر معطوف به تمایز و سلسله مراتب است و کشورها را به دو طبقه فرادست-اروپاییان ثروتمند و طبقه فرودست-دیگران فقیر-تقسیم می‌کند. این کتاب برای توضیح علل ثروت و فقر ملل از فرضیه فرهنگ استفاده می‌کند: اروپاییان به انقلاب صنعتی دست یافتند زیرا از عادت‌واره‌های مناسبی برخوردار بودند. غیراروپایی‌ها در گذار به یک انقلاب صنعتی ناکام بودند زیرا عادت‌واره‌های نامناسبی داشتند. لندز تنها آن بخش از حقیقت را درباره تاریخ جهان می‌گوید که اروپاییان را خوب و غیراروپاییان را بد نشان می‌دهد. لندز در میدان علمی توسعه اقتصادی، از زبان یک بورژوا سخن می‌گوید و با تحمیل عادت‌واره‌های طبقات بالا به آموزنده فرودست غیر غربی‌اش، از او دعوت می‌کند تا از اروپاییان یاد بگیرد: «ما باید نوعی امیدواری توأم با شکاکیت در خویشتن پیروانیم، از جزمیات پرهیزیم، خوب گوش کنیم و خوب بنگریم،...». به طور خلاصه فراخوان لندزی برای دیگران اینست: «بخاطر منافع خود تسلیم اروپاییان شوید». هدف از نگارش این مقاله برملا کردن کارکرد سلطه نهفته در این اثر به عنوان یک رسانه آموزشی بود و نتیجه آن می‌تواند به آثار مشابه بویژه آنهایی که توسط اقتصاددانان داخلی نگاشته می‌شود تعمیم یابد.

۴. پی‌نوشت‌ها:

- (۱). بوردیو از چهار نوع سرمایه اقتصادی (ثروت)، سرمایه اجتماعی (پیوندهای اجتماعی و اعتماد)، سرمایه فرهنگی (صلاحیت، دانش) و سرمایه نمادین (افتخار، پرستیژ) نام می‌برد.
- (۲). هابیتوس در فارسی به عناوین مختلفی چون عادت‌واره، خصلت، منش، ملکه، ساختمان ذهنی و زیست‌واره ترجمه شده است. با این حال عادت‌واره معادل شناخته‌تری است. هابیتوس در کاربرد تجربی‌اش تحلیل فرهنگ

فردی، فرهنگ جمعی و فرهنگ طبقاتی را در می‌گیرد.

منابع

- استونز، راب (۱۳۷۹). *متفکران بزرگ جامعه‌شناسی*. ترجمه مهرداد میردامادی، تهران، مرکز. بلاوت، جیمز ام (۱۳۸۹). *هشت تاریخدان اروپامحور*. ترجمه‌ی ارسطو میرانی، به‌یان رفعتی، تهران، امیر کبیر. بون ویتز، پاتریس (۱۳۹۱). *درس‌هایی از جامعه‌شناسی پی‌یر بوردیو*. ترجمه جهانگیر جهانگیری و حسن پورسفیر، تهران، آگه.
- جمشیدی‌ها، غلامرضا. پرستش، شهرام (۱۳۸۶). *دیالکتیک منش و میدان در نظریه عمل پی‌یر بوردیو*. نامه علوم اجتماعی، (۳۰)، ۱-۳۲.
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۵). *پی‌یر بوردیو*. ترجمه لیلا جو افشانی و حسن چاوشیان، تهران، نی.
- ریترز، جورج (۱۳۹۰). *نظریه جامعه‌شناسی دوران معاصر*. ترجمه محسن ثلاثی، چاپ هفدهم، تهران، علمی.
- سیدمن، استیون (۱۳۸۶). *کشاکش آراء در جامعه‌شناسی*. ترجمه هادی جلیلی، تهران، نی.
- عجم اوغلو، دارون. رابینسون، جیمز (۱۳۹۳). *چرا کشورها شکست می‌خورند؟*. ترجمه پویا جبل عاملی و محمدرضا فرهادی پور، تهران، دنیای اقتصاد.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). *عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه، فرهنگ؛ قدرت هویت*. جلد ۲، ترجمه حسن چاوشیان، تهران، نشر طرح نو.
- گرنفل، مایکل (۱۳۸۸). *مفاهیم کلیدی پی‌یر بوردیو*. ترجمه محمد مهدی لیبی، تهران، افکار.
- لش، اسکات (۱۳۸۳). *جامعه‌شناسی پست مدرن*. ترجمه حسن چاوشیان، تهران، مرکز.
- لندز، دیوید (۱۳۸۴). *ثروت و فقر ملل: چرا برخی چنین ثروتمندند برخی چنین فقیر؟*. ترجمه ناصر موفقیان، تهران، گام نو.
- نقیب‌زاده، احمد؛ استوار، مجید (۱۳۹۱). *بوردیو و قدرت نمادین*. فصلنامه سیاست، دوره ۴۲ (۲)، ۲۷۹-۲۹۴.
- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۸). *برخورد تمدن‌ها و بازسازی نظم جهانی*. ترجمه محمدعلی حمید رفیعی، تهران، نشر دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

References

- Ajmolglu, D., & Robinson, J. (2014). *Why do countries fail?* (Dynamic translation by J. Ameli & M. R. Farhadipour). Tehran: Dunya Ekhtazd.
- Blavat, J. M. (2009). *Eight European-oriented historians* (Trans. A. Mirani & B. Refati). Tehran: Amir Kabir.
- Bon Weitz, P. (2011). *Lessons from Pierre Bourdieu's sociology* (Trans. J. Jahangiri & H. Porsfir). Tehran: Age.
- Castells, M. (1380). *Information age: Economy, society, culture; The power of identity* (Vol. 2; Trans. H. Chavoshian). Tehran: New Design Publishing.

- Fukuyama, F. (2008). *Wealth and culture: A conversation with David Lands. The American Interest*. Retrieved from <https://www.the-american-interest.com>
- Grenfell, M. (2008). *Pierre Bourdieu's key concepts* (Trans. M. M. Labibi). Tehran: Afkar.
- Huntington, S. (1378). *The clash of civilizations and the reconstruction of the world order* (Trans. M. A. H. Rafiei). Tehran: Publishing House of Cultural Research.
- Jamshidis, G., & Parstesh, S. (2006). Dialectics of character and field in Pierre Bourdieu's theory of action. *Social Sciences Letter*, 30.
- Jenkins, R. (2015). *Pierre Bourdieu* (Trans. L. J. Afshani & H. Chavoshian). Tehran: Ni.
- Lands, D. (2004). *The wealth and poverty of nations: Why are some so rich and others so poor?* (Trans. N. Moafaqian). Tehran: Gam Nu.
- Lash, S. (2013). *Postmodern sociology* (Trans. H. Chavoshian). Tehran: Center.
- Naqibzadeh, A., & Astwar, M. (2011). Bourdieu and symbolic power. *Politics Quarterly*, 42(2), 279–294.
- Ritzer, G. (1390). *Sociological theory of the contemporary era* (17th ed.; Trans. M. Talasi). Tehran: Scientific.
- Seidman, S. (2016). *Conflict of opinions in sociology* (Trans. H. Jalili). Tehran: Ni.
- Stones, R. (1379). *The great thinkers of sociology* (Trans. M. Mirdamadi). Tehran: Center.

